

Süryani Cemaatinde Toplumsal Dönüşüm ve Siyasete Dâhil Olma

Ayşe GÜÇ IŞIK
Dr.
gucayse@gmail.com

Öz

Mardin'in içinde yer aldığı Turabdin bölgesi, Süryani cemaatinin anavatanıdır. Bununla birlikte, Süryanilerin çoğu Türkiye Cumhuriyeti ile sorunlu etkileşimleri nedeniyle Türkiye'den Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Süryani cemaati bir dizi toplumsal dönüşümü tecrübe etmiştir. Bu makale, bu dönüşümleri ve sonuçlarından birini analiz etmeye çalışmaktadır. Makale, Mardin Süryani cemaati örneğinde etnik milliyetçiliğin dini bağlılığı zayıflatma potansiyelini tartışmayı amaçlamaktadır. Bunun için de ilk olarak, Süryanilerin yurtdışına göç etmesi ve diasporadaki Süryanilerin Mardin'deki cemaatleri ile yakın zamandaki ilişkilerini incelemektedir. Daha sonra, Süryani cemaatinin dini cemaatten etnik azınlığa evrilme sürecini tartışmakta ve diasporadaki Süryaniler ile Kürt milliyetçiler arasındaki ilişkilere işaret etmektedir. Son olarak bu makale, Süryanilerin son yıllarda siyasi hayata dâhil oluşlarında etkili olan gelişmeleri incelemektedir. Sonuç olarak, dini bağlılık ve etnik duygular arasındaki negatif korelasyonun altını çizmektedir.

Anahtar Kelimeler: Süryaniler, Mardin, diaspora, ulus-aşırı bağlar, din, etnisite

Social Transformation and Political Participation in the Syriac Community

Abstract

The Turabdin region in which Mardin locates is the homeland of the Syriac community. However, the majority of Syriacs left Turkey for European countries because of their controversial interaction with the Turkish Republic. After the establishment of the Republic, the Syriac community experienced a set of social transformations. This paper attempts to analyse these transformations and one of their consequences. It aims to discuss that ethnic nationalism diminishes religious commitment in the case of Mardinite Syriac community. The paper firstly deals with the emigration of Syriacs and the recent relations of the diaspora Syriacs with their community in Mardin. Later, it discusses the transformation of the Syriac community from religious community to ethnic minority, and indicates the relationships between the diaspora Syriacs and the Kurdish nationalists. Finally, this paper analyses some developments have let Syriacs to participate in political life in recent years. Consequently, it underlines the negative correlation between religious commitment and ethnic feelings.

Keywords: Syriacs, Mardin, Diaspora, Transnational Linkages, Religion, Ethnicity.

Giriş

Bugün dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmış etnik ve dini bir cemaat olan Süryaniler, Ortadoğu halklarının en önemlilerinden biridir. Türkiye’de çoğunlukla İstanbul, Mardin ve Hatay gibi illerde yaşayan Süryanilerin nüfusu Cumhuriyet döneminde oldukça azalmıştır. Bununla birlikte, son yıllarda Süryanilerin medya ve siyasi hayatta görünürlüklerinin arttığına şahit olunmaktadır. Bu durumun arkasında bir dizi gelişme yatmaktadır. Bu gelişmeler irdelendiğinde, Süryanilerin kendilerini siyasi hayatta ifade etme çabaları ve bu çabalarının altında yatan toplumsal dönüşümü de anlamak daha kolay olacaktır. Bu bağlamda bu makale, Mardin ve civarında yaşayan Süryani cemaatinin son yıllarda yaşadığı toplumsal dönüşümü yerel, ulusal ve ulus-aşırı faktörleri dikkate alarak anlama çabası olarak görülmelidir¹.

Süryani kültürü ve tarihinin kökeni Turabdin bölgesindedir (Hollerweger, 1999). Cemaat için kutsal kabul edilen bu bölgenin sınırları içinde Deyrulzaferan, Deyrulumur (Mor Gabriyel) gibi önemli manastırların yanı sıra bugün pek çoğu atıl olan kiliseler bulunmaktadır. Bu bölgenin büyük kısmını oluşturan Mardin ili ve bilhassa Midyat ilçesi Süryani kültür ve tarihi için önemli mekanlardır. Bugün Mardin Süryani cemaati, şehirde yaşayan diğer Hıristiyan grupları (Ermeni, Keldani ve Süryani Katolik) da temsil etmektedir. Cemaatin çoğunluğunu oluşturan Ortodoks Hıristiyanlar ise, nüfus olarak Mardin’de Kürtler ve Araplardan sonra üçüncü büyük etnik-dini gruptur. Günümüzde de Deyrulzaferan ve Deyrulumur Manastırları Süryani dili ve dinini yeni kuşaklara aktaran önemli dini merkezlerdir. Yaklaşık altı yüz kırk yıl Ortodoks Süryaniliğin merkezi olan Deyrulzaferan Manastırı, bu bölgenin Süryaniler için ne ifade ettiğini anlamaya yardımcı olan bir örnektir. Bu dini merkezin 1932’de Suriye’ye taşınmış olması² da Süryanilerin yeni kurulan devletle ilişkilerini ifşa eder niteliktedir.

Son yıllarda, Türkiye’nin çok kültürlü yapısının dışa tanıtılması kapsamında Kültür Bakanlığı ve Mardin Valiliği’nin yaptığı çalışmalar neticesinde Mardin ili medyada daha görünür olmuştur (Güç Işık, 2014; Varlı, 2008). Bu çalışmalarla bağlantılı olarak yerli ve yabancı turistlerin daha fazla dikkatini çeken şehrin gittikçe popülerleştiği söylenebilir. Mardin’in görece hoşgörülü kültürünün tanıtılmasına yönelik çalışmalarda Süryaniler ‘otantik bir unsur’

¹ Bu makalede, Australian Catholic University’de yaptığım doktora çalışması için 2009-2011 yılları arasında çeşitli zaman dilimlerinde Mardin’de gerçekleştirilen alan araştırması verilerinden yararlanmıştır. Veriler, 200’den fazla kişi ile yarı-yapılandırılmış mülakat tekliği ile yapılan görüşmelerin yanı sıra katılımcı gözlem metoduyla toplanmıştır. Alan ile bağlantılar korunduğu için son yıllardaki gelişmeler hakkında da sürekli bilgi sahibi olunmuştur.

² Patriklik merkezi 1932’de Humus’a, buradan da 1959’da Şam’a taşınmıştır. Merkez, halen Şam’da bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Akyüz (2005).

olarak ön plana çıkmışlardır³. Süryaniler, yörenin simgelerinden biri olan telkari tekniği ile yapılmış altın ve gümüş takıların ustaları ve şehrin tanıtımlarında vurgulandığı gibi maddi kültürün taşıyıcıları olarak sunulmaktadır (Durbaş & Dinç, 1998). Yine bizzat Süryani din adamlarının desteklediği argümana göre bu etnik-dini grup ılımlı, uzlaşmacı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin sadık unsurlarından olagelmıştır. Mardin'in dışı tanıtımında belirginleşen bu söylem, cemaatin kendi içinde yaşadığı gerilimlerin, çatışmaların, toplumsal dönüşümlerin ve Türkiye Cumhuriyeti ile yaşadığı sorunlu ilişkinin üzerini örtmektedir. İşaret edilen bu nokta, Süryani cemaatinin Cumhuriyet döneminde yaşadığı ciddi değişim incelenerek anlaşılabilir. Bu değişimin en güzel ifadesi Süryanilerin, geçmiş yıllardan farklı olarak, aktif siyasete katılmalarıdır. İlk defa 2011'de Erol Dora'nın milletvekili seçilmesi ile belirginleşen bu gelişmenin arkasında yatan süreçleri anlamak gerekmektedir. İşte bu makale, bu gelişmeleri değerlendirerek Mardin Süryani cemaatinde yaşanan dönüşümü ve nedenlerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bunun için de ilk olarak makalede Süryanilerin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne yaşadıkları sorunlar ve şehirden ayrılışları bağlamında yaşadıkları toplumsal dönüşümlere işaret edilmektedir. Daha sonra dini bir cemaat olarak tanımlanırken nasıl etnik bir cemaate dönüşmeye başladıkları irdelenmektedir. Aynı zamanda, tüm bu gelişmelerde diasporadaki Süryanilerin Mardin ili ve bu ilde yaşayan cemaat mensupları ile kurdukları ulus-aşırı bağlantıların etkileri tartışılmaktadır. Son olarak, Süryani cemaati örneğinde etnik kimliğe aşırı vurgunun dini kimliği sahiplenmeyi zayıflattığı iddiası ortaya atılmaktadır.

Süryani cemaatinin bugünkü durumunu irdelemek için öncelikle Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ülkeden neden ayrıldıkları ve bu ayrılışın Mardin'in demografik ve sosyal yapısında ne tür etkileri olduğuna işaret etmek yerinde olacaktır.

Göç, Demografik Değişim ve Ulus-Aşırı Bağlantılar

Göç olgusu toplumsal değişimin dinamiklerinden biridir. XX. yüzyılda ekonomik, siyasi ya da dini nedenler ile tarihin hiçbir döneminde görülmemiş ölçüde nüfus hareketliliği yaşanmıştır. Ülkeler arasında meydana gelen göçler hem göçmenlerin anavatanlarında hem de gittikleri ülkelerde toplumsal, ekonomik ve siyasi sonuçlar doğurmuştur (Vertovec, 1999, 2007b). Aynı zamanda, her iki ülke arasında kurulan ulus-aşırı bağlar

³ Bu durum, şehirdeki diğer etnik-dini gruplar arasında hoşnutsuzluk meydana getirmiştir. Bugün şehir merkezinde beş-altı aile kalan Ermeniler, kültürün taşıyıcıları olarak Süryanilerin ön plana çıkartılmasından rahatsız olmaktadır. Tomas Çerme'nin bu konudaki eleştirel yaklaşımı buna güzel bir örnektir. Bkz. Çerme (2003, 2013) Yine şehrin tanıtımında Süryani cemaati ve kültürüne yapılan aşırı vurgu, Osmanlı döneminden son yıllara kadar şehrin ticareti ve bürokratik hayatında etkin olan Arapları da huzursuz etmiştir denilebilir.

farklı etnik-dini grupların anavatanları ile ilişkilerini de yeni bir aşamaya getirmiştir (Vertovec, 2004b, 2007a). Bu bağlamda, Mardin’de yaşayan Süryanilerin büyük oranda Avrupa ülkelerine göç etmeleri, cemaatleri içinde bir dönüşümü başlattığı kadar yerel ve ulusal meseleleri de etkileyen bir olguya dönüşmüştür.

Osmanlı Devleti’nde büyük oranda Turabdin bölgesinde yaşayan Süryaniler, bölgede faaliyet gösteren misyonların etkisiyle toplumsal dönüşümü tecrübe etmişlerdir. Bu dönüşüm büyük oranda dinsel olmuştur. XVI. Yüzyılda başlayan Katolikleştirme faaliyetleri sürecinde cemaat Ortodoks ve Katolik olarak iki, daha sonraki yüzyıllarda Protestan misyonları vasıtasıyla üç mezhebe bölünmüştür (Aydın, Emiroğlu, Özel, & Ünsal, 2001). Farklı mezhepler arasındaki gerilim Cumhuriyet yıllarına kadar sürmüştür. Yine Osmanlı’nın son dönemlerinde yaşanan sıkıntılı ortamdan kaçmak isteyen Süryaniler misyonerlerin yardımı ile başta Amerika olmak üzere farklı ülkelere göç etmişlerdir (Özmen, 2006). Bu göçlerin bölgenin demografik yapısını değiştirecek düzeyde olmadığı söylenebilir. Mardin’in sosyal ve demografik yapısını değiştiren asıl göçler Cumhuriyet döneminde meydana gelmiştir. Bunun asıl sebebi de, yeni kurulan devletin tek bir ulus etrafında bir ülke inşa etme çabasının etnik ve dini farklılıkları barındıran mekânlardaki gerilimleri artırmasıdır.

Türkiye sınırları içinde yaşayan Süryaniler Cumhuriyetin kuruluşundan sonra çeşitli sebeplerle başka ülkelere göç etmiştir. Bu sebeplerden biri varlık vergisidir (Aktar, 2000). Bu ağır vergileri ödeyemeyen Süryaniler, daha önce misyonerlerin yardımı ile yurtdışına giden akrabalarından destek alarak ya da mülteci olarak Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Bir diğer neden, 1980 ortalarında başlayan ve 1990’lı yılların ortasında şiddetlenen PKK’nın bölgedeki faaliyetleri ve yaşanan çatışmalar ile birlikte can güvenliğinin kalmamasıdır. Yine Türkiye’de yaşanan ekonomik problemler, güven ve istikrarın olmadığı Mardin ilini daha fazla etkilemiştir. Bu durumu Midyat’ta yaşayan Süryani görüşmecilerin aktardığı örneklerde görmek mümkündür. Pek çok görüşmeci, PKK ve Hizbullah’ın Mardin kırsalındaki faaliyetleri sebebiyle öğleden sonra Midyat’ta yaşamın durduğunu, Midyatlıların iş yerlerini kapatıp evlerine çekildiklerini ve gece çok gerekmedikçe dışarı çıkmadıklarını aktarmışlardır. Bu ve benzeri aktarımlar, 1990’lı yıllarda bölgede yaşanan toplumsal travmanın şehirde bir korku kültürü tesis ettiğine işaret etmektedir. Güvenlik sebebi ile köylerin hızla boşaldığı bu süreçte köylerden ilçe merkezlerine ve Mardin il merkezine doğru yoğun bir iç göç yaşanmıştır (Sarı, 2010). Ayrıca bu dönemde Süryanilerin başta İstanbul olmak üzere Türkiye’nin batısına ve İsveç, Almanya gibi Avrupa ülkelerine kitlesel olarak göç ettikleri görülmektedir (Özmen, 2006). 2000’li yıllara gelindiğinde Mardin’deki

Süryani nüfusu oldukça azalmıştır⁴. Ayrıca şehirli Süryanilerin boşalttıkları yerleri köyden gelen Süryanilerin doldurması, cemaatin Mardin özelinde yaşadığı sınıfsal⁵ değişimin göstergelerinden biridir.

Zikredilen hususların yanı sıra, Süryanilerin Türkiye'den ayrılışının politik ve dini yönleri de vardır. Süryani cemaati, azınlıkların hak ve statülerini belirleyen Lozan Antlaşmasında yer almamaktadır (Oran, 2007). Tahincioğlu (2011)'na göre, Süryanilerin bu konuda bir girişimleri olmamış, aksine azınlık olarak görülme istememişlerdir. Ancak bu durum kendilerini muğlak bir konuma sürüklemiştir. Azınlık olmadıkları için azınlık haklarını talep edememişler, tam vatandaş olarak kabul edilmedikleri için de kendilerini sürekli baskı altında hissetmişlerdir. Süryaniler bugün daha açık bir şekilde bu çelişkili durumu eleştirmekte ve etnik-kültürel haklar konusunda farklı bir duruş sergilemektedirler. Kendi ifadeleri ile 'uyumlu' olan bu azınlık grubu, diğer etnik gruplardan, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında siyasi tartışmaların odağında yer alan Ermenilerden, farklı olarak yeni kurulan devletin yanında yer aldıkları için 'farklı' değil ama asli bir unsur olarak görülme istemektedirler⁶. Sorun çıkaran değil uzlaşan bir cemaat olarak görülüp hak ettikleri itibarı göreceklere inanmış olan Süryaniler, Cumhuriyetin ilk on yıllarında ülke çapında uygulamaya konulan toplumsal mühendislik çalışmalarından büyük oranda etkilenmişlerdir. Azınlık olarak görülme istemedikleri için farklı bir statüleri olacağına inanmış olan bu dini-etnik cemaat, devletin kuruluş aşamasında açıkça dile getirmedikleri kültürel ve dini hak taleplerini sonraki yıllarda da dillendirememişlerdir. Bugün, toplumsal hafızalarının temelini oluşturan geçmiş sıkıntıları aktarırken bu noktaya da işaret eden Süryaniler, yeni kurulan laik devletin kısa bir süre içinde kendilerini hayal kırıklığına uğrattığını daha açık bir şekilde ifade etmektedirler. Bu husus dikkate alındığında, Türkiye vatandaşı olarak görülüp kendilerine değer verileceğine inanan Süryanilerin Türkiye'den ayrılış süreçlerinin toplumsal ve siyasi nedenlerle ilintili olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Süryanilerin Türkiye'den ayrılış süreçlerinde ekonomik, siyasi, sosyal sorunlar kadar yeni kurulan devletin dine karşı sorunlu yaklaşımı da etkili olmuştur. Yeni bir ulus inşasında etnik faktörlerin yüceltilmesi için dini

⁴ Köklü ve zengin Süryani aileleri tıpkı Mardin Arapları örneğinde olduğu gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında şehirden taşınmıştır. Örneğin Kent şekerlemelerinin eski sahibi Tahincioğlu ailesi önce Diyarbakır'a sonra İstanbul'a taşınmıştır. Yine İstanbul sahaflar çarşısında da Süryani esnafların artması bu göçler sebebiyle olmuştur (Özmen, 2006).

⁵ Makalenin ilerleyen bölümlerinde Mardin toplumsal organizasyonunun temel karakteristiği olan ve sınıfsal bir ilişkiler hiyerarşisi kuran şehirli-köylü ayrımına işaret edilecektir.

⁶ Daha sonraki yıllarda ise devletle karşı karşıya gelen Kürtlere mesafeli bir duruş sergilemişlerdir. Ancak son yıllarda bu iki grup arasında söylem ve siyasi anlayış açısından ciddi yakınlaşmalar yaşanmıştır. Bu husus makalenin ilerleyen kısımlarında tartışılacaktır.

kimlik ve bağların zayıflatılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Bu bağlamda atılan adımlar yaşanan toplumsal travmaların etkenlerinden olmuştur. Örnek olarak, Bruinessen (1992)'in de işaret ettiği gibi, Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda toplumsal dengeler açısından önemli bir mekanizma olan medreselerde eğitim verilmesinin yasaklanması önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu durumdan Süryanilerin din ve dil eğitimi verdikleri, kültürlerinin aktarımında önemli bir yere sahip olan Deyrulzaferan ve Deyrulumur Manastırları da etkilenmiştir. Vatandaş olarak belirsiz statüleri sebebiyle Süryani cemaati dini eğitim vermek ve ana dillerini yaşatmak hususunda ciddi sorunlar yaşamışlardır. Bu hususu, 1932'de Süryani Patrikliğinin Suriye'ye taşınmasıyla Deyrulzaferan Manastırının konumunu yitirmesinde görmek mümkündür. Yine Bruinessen (1999, 1992)'in işaret ettiği gibi medrese eğitiminin yasaklanmasının ardından doğu bölgelerinde etkili olan pek çok Nakşibendi şeyhi ve müritleri de Suriye'ye göç etmiştir. Benzer şekilde Süryani din adamları ile birlikte göç eden pek çok din mensubunun olduğu da tahmin edilebilir. Osmanlı toplumunda dini merkezleri ve temsil hakları ile var olan bu cemaat için Cumhuriyet dönemindeki ilk büyük dönüşüm böylece yaşanmıştır denilebilir. Daha önce de değinildiği gibi Süryaniler, yeni kurulan devletin bünyesinde kalmayı ve bu iyi niyetlerinin karşılığında da itibar görmeyi ümit etmişlerdir. Ne var ki yaşanan gelişmeler Süryanilerin beklentilerini boşa çıkartmıştır. Yeni bir toplumun inşası için yapılan toplumsal mühendislik çalışmaları sadece Müslüman halkları değil diğer din mensubu azınlıkları da etkilemiştir (Kieser, 2005). Kendilerini dini kimlik ile tanımlayan bu cemaatin, Cumhuriyeti laiklik prensibi üzerine inşa eden yeni Türkiye'de yaşadığı sorunlar bunun en belirgin örneklerindedir.

Yukarıda zikredilen hususlar dikkate alındığında, Süryanilerin anavatanlarını terk etmelerindeki asıl nedenin 'tanınma ve kendini ifade edebilme' problemi olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Çelişkili bir şekilde sadece dini bir cemaat olarak görülen bu grubun, etnik ve kültürel hakları ne açıkça yasaklanmış ne de destek görmüştür. Bu, pek çok Süryaninin Avrupa ülkelerini kendileri için bir kurtuluş olarak görmesinin altında yatan nedenlerden biridir. 1960'lı yıllardan 1990'ların sonlarına kadar hızla Türkiye'den ayrılan Süryanilerin ülke ile bağlantıları uzun süre sınırlı kalmıştır. Bu süreçte, Mardin'de sayıları oldukça azalmış olan Süryani cemaati oldukça temkinli, şüpheli ve içine kapalı bir topluma dönüşmüştür denilebilir. Buna şöyle bir örnek vermek mümkündür. Bu dönemde doğan Süryanilerin resmi kayıtlarda Türkçe ismi ile birlikte aile ve çevresinde kullandığı ikinci bir ismi vardır. Örneğin, nüfus kaydında ismi Yusuf olan bir genç günlük hayatında Joseph ismini kullanmaktadır. Yine pek çok Süryani görüşmeci, esasında gayr-i Müslim, kendini Mardin ili dışında ve

bilhassa askerlik yaparken Hıristiyan olduğunu gizlemek zorunda hissettiğini ifade etmiştir⁷.

Son yıllarda Türkiye’de yaşanan siyasi ve sosyal değişimlerle birlikte uluslararası gelişmeler, ucuz ulaşım ve haberleşme imkânları diasporadaki Süryanilerin tekrar yaşadıkları topraklar ve akrabaları ile yakın ilişkiler kurmalarını sağlamıştır⁸. 2002 yılından sonra pek çok Süryaninin Mardin ve Midyat’ı daha fazla ziyaret ettikleri ve kurdukları dernekler aracılığıyla anavatanlarında yaşayan cemaat mensuplarına daha fazla etki edebildikleri görülmektedir. Bu da Süryani cemaati içinde, ulus-aşırı cemaat (transnational community)⁹ olarak tanımlanabilecek bir grubun varlığından bahsetmeyi mümkün kılmaktadır. Zira 2002 yılından itibaren Türkiye’ye dönen ve şehre tekrar yerleşen Süryaniler, ikili hayatları, yurtdışında kazandıkları birikim ile şehre yatırım yapmaları ve en önemlisi de şehrin yerel dengelerini değiştirme kapasiteleri ile bu tanımlamayı hak etmişlerdir.

Bu noktada Süryanilerin ‘geri dönüş projesi’ne işaret etmek gerekir (Çağlar, 2007). Bu proje, dönemin başbakanı Bülent Ecevit’in 2001 yılında Oslo’da, yurt dışına göç etmiş Süryanilere geri dönüş çağrısı yapması ile başlayan sürecin ürünüdür¹⁰. 2002 yılında Avrupa’daki Süryani dernekleri bir proje ile bu çağrıya cevap vermişlerdir. Bu kararda hiç şüphesiz ki Mardin kırsalını etkileyen ve can güvenliği endişesi doğuran çatışmaların azalması da etkili olmuştur. Böylece diasporadaki Süryaniler de daha rahat hareket etme imkanı bulmuş, bu tarihten itibaren şehre dönüp kendilerinin ve ailelerinin geride bıraktıkları arazilere sahip çıkmaya başlamışlardır. Ayrıca, Kafro (el-Beğendi) örneğinde görüldüğü gibi, yurtdışındaki yaşam standartlarının izlerini taşıyan ancak yörenin simgesi olan sarı taşlardan inşa edilmiş villalar yapmışlardır (Bkz. Resim 1). Geri dönen Süryani ailelerin geldikleri ülkeler ile bağları tamamen kopmamıştır. Bunda en büyük etken, o ülkelerde dünyaya gelmiş ya da hayatlarını kurmuş Süryani gençlerin Türkiye’ye tamamen dönmek istememeleridir. Bu husus, uzun vadede ‘geri dönüş projesi’nin ne kadar etkili olacağı sorusunu gündeme taşımaktadır.

Daha önce işaret edildiği gibi diasporadaki Süryanilerin geri dönüşü beraberinde arazi tartışmalarını da getirmiştir. Zorunlu göç ya da dış göç sebebiyle şehirden ayrılırken geride bıraktıkları ya da tanıdıkları bir

⁷ Bu noktada Osmanlı döneminde, millet sistemi içinde yer alan Süryanilerin vergi karşılığında askerlikten muaf olduğunu hatırlatmakta fayda vardır. Cumhuriyet döneminde, Türkiye vatandaşı olarak askerlik yapması gereken Süryanilerin, devlet memurluğuna alınmaması görüşmecilerin en çok eleştirdiği hususlardan biridir.

⁸ Ulus-aşırı cemaatlerin anavatanları ile kurdukları ilişkilerde ucuz iletişim olanaklarının etkisi için bkz. Vertovec (2004a)

⁹ Ulus-aşırı ilişkiler neticesinde anavatan ve ev sahibi ülkede yaşanan karşılıklı değişim ile ilgili olarak bkz. Vertovec (2001)

¹⁰ Mardinli Arap görüşmecilerin bir kısmına göre bu çağrı, yurtdışındaki Süryanilerin 1990’lı yılların sonunda nüfuzlarının olduğu siyasi kanalları harekete geçirmelerinin bir sonucudur.

Müslüman aileye teslim ettikleri araziler zaman içinde şehrin diğer sakinleri ya da emanetçiler tarafından sahiplenilmiştir. Geri dönen Süryaniler bu konuda sorun yaşamış ve hukuki yollardan haklarını talep etmeye çalışmışlardır. Bu sorunlar medyada çok fazla yer almamış olsa da Mor Gabriyel Manastırı'nın toprakları ile ilgili tartışmalar bilinmektedir. Uzun süre Süryani cemaatini rahatsız eden bu mesele¹¹, 4. Demokratikleşme paketinde kısmen çözüme kavuşturulmuştur.

Buraya kadar işaret edilen tüm hususları bütünleyen ve Süryani cemaatinde yaşanan dönüşümü anlamaya katkı sağlayan başka bir faktörden bahsetmek gerekir. O da Süryani cemaatinde yaşanan sekülerizasyondur. Bu, Süryani cemaatinin Türkiye Cumhuriyeti ile diyalogunun sonuçlarından biri olarak görülebilir. Bilindiği gibi yeni devlet, seküler bir toplum inşa etmek amacıyla dini referansları iptal etmeye yönelik adımlar atmıştır. Dini kimliklerin olumsuzlandığı bu süreçte, Süryani cemaatinin etnik kimliğini ön plana çıkarmak zorunda kaldığı söylenebilir. Ayrıca diasporadaki Süryanilerin, son yıllarda daha etkin bir şekilde, yeni ülkelerinde kazandıkları seküler bakış açılarını Mardin'deki cemaat mensuplarına aktardıkları görülmektedir. Daha sonra da değinileceği gibi, Avrupa ülkelerine göç eden Süryaniler bu ülkelerde karşılaştıkları sorunları aşmak için çaba sarf ederken ciddi bir değişim de yaşamışlardır. Yine Süryani cemaatini dünyevileşmeye iten faktörlerden bir diğeri de, medyadaki görünürlüklerinin artmasıdır. Son yıllarda Mardin'in popüleritesinin artmasında aşiret ilişkilerini ve doğu kültürünü ele alan diziler ve sinema filmleri etkili olmuştur. Şehirde çekilen Berivan¹², Sıla, Bir Bulut Olsam, Ay Lav Yu gibi dizi ve filmler yerli turistlerin şehri ziyaretini artıran unsurlardan biridir. Şehrin ekonomik hayatını canlandıran bu süreçte, Süryanilerin de kendilerini tanıtmaya çabasına girdikleri görülmektedir. Ayrıca şehirde çekilen filmlerde işaret edilen Süryani şarabı da meşhur olmuştur. Bu hızlı değişim ve dönüşümün göstergelerinden biri ilk önce Midyat'ta sonrasında da Mardin merkezde açılan şarap dükkanlarıdır (Bkz. Resim 2). Süryani şarabına yönelik ilgiye cevap veren bu mekanlar, son yıllara kadar Müslüman komşusunun hassasiyetlerini gözeten Mardinli Süryanilerin algısındaki değişimi göstermesi bakımından da önemlidir¹³. Bu örnek ayrıca şehrin tecrübe ettiği ekonomik refahın kültürel dokusunda

¹¹ Manastır toprakları hakkında dava, 2009 yılının Şubat ayından başlayıp çeşitli zaman dilimlerinde yaptığım ziyaretlerde Süryanilerin en çok işaret ettikleri meselelerden biridir. Osmanlı döneminde kendilerine verilen tapuyu gösteren kilise yetkilileri bu durumun kendilerini çok yaraladığını ifade etmiştir. Bu meseleye yurtdışındaki Süryaniler de sahip çıkmış ve yurtdışındaki siyasi nüfuzlarını kullanarak bu konunun gündemden düşmesine engel olmuşlardır.

¹² Berivan dizisi ile ilgili bir çözümleme için bkz. Oktem (2005)

¹³ Zira bugün pek çok Süryani genç, Mardinliler arasında neşv-ü nema bulmuş bu saygı kültürünü bastırılmışlıklarının ve ezilmişliklerinin bir ifadesi olarak görmektedir. Buna mukabil orta yaşın üstündeki görüşmeciler, Müslüman komşularının yanında alkol almamalarını onlara duydukları saygının bir ifadesi olarak aktarmışlardır.

meydana getirdiği değişimleri görmek açısından da önemlidir. 2009 ve 2010 yıllarında yapılan alan çalışmalarında Süryani görüşmecilerin çoğu dinlerine ve kiliselerine atıf yaparken birkaç yıl gibi kısa bir zamanda ciddi bir söylemsel değişimin yaşandığı gözlemlenmiştir. Bugün pek çok Süryani gencin, görünür olmaya, yurtdışındaki akrabalarının sahip olduğu yaşam kalitesine erişmeye daha fazla önem verdiğine ve kilise ile bağlarının zayıfladığına şahit olunmaktadır. Şehrin son yıllarda tecrübe ettiği hızlı değişimin eskiden daha kapalı bir cemaat olan Süryaniler üzerinde de önemli etkileri olduğu açıktır. Bu değişimi destekleyen ve hatta teşvik eden diğer bir unsur ise diasporadaki Süryanilerin şehirdeki varlıklarıdır.

Geri dönüş projesi kapsamında Mardin ve Midyat'a dönen ve evler inşa eden Süryaniler, Türkiye'de yaşayan Süryani cemaatini pek çok açıdan dönüştürmüştür. Bu dönüşümlerden belki de en önemlisi Süryanilerin siyasete daha ılımlı bakıyor olmalarıdır. Bu hususu incelemeyen önce Süryanilerin kendilerini dini bir cemaat yerine etnik bir cemaat olarak tanımlama ve tanıtma gayretlerine işaret etmekte fayda vardır. Zira bu gelişme Süryani cemaatindeki değişimin ana saiklerinden biridir.

Dini Cemaatten Etnik Azınlığa

Süryaniler, Osmanlı millet sistemi içerisinde dini bir cemaat olarak tanımlanmış ve İstanbul Ermeni Kilisesi tarafından temsil edilmiştir¹⁴. Bu etnik-dini grubu, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ve hatta bugün bile dini bir cemaat olarak görme eğilimi hakimdir. Ancak son yıllarda Süryaniler kendilerini daha çok etnik yönleri ile ifade etme çabası içine girmişlerdir. Bu çabalarının arkasında ikili bir sürecin olduğu söylenebilir. İlk süreç, batılı araştırmacıların Süryanilerin etnik kökenlerine yönelik iddiaları ile yaşanmıştır (Özcoşar, 2008). Buna göre Süryanilerin etnik kökeni Asurlular'a dayanmaktadır. İkinci süreç ise birincinin Süryani cemaati içinde hayat bulmasına neden olmuş görünmektedir. Zira Süryaniler, Türkiye Cumhuriyeti ile girdikleri etkileşimde ve Avrupa tecrübelerinde kendilerini etnik yönleriyle tanımlamak zorunda kalmışlardır.

Süryani etnik kimliği konusunda muhtelif görüşler vardır. Bir görüşe göre Süryani etnik kökeni Asurlulara dayanmaktadır. Bu görüş bugün Mardin merkez ve bilhassa Midyat'ta yaygındır. Diğer görüş ise Süryanilerin etnik olarak Arami olduklarıdır. Mardin ve Midyat'ta yapılan alan araştırmalarında Süryanilerin etnik olarak Arami olduklarını söyleyen bir Süryani görüşmeciye rastlanılmamıştır. Özcoşar (2008) ise Süryanilerin etnik kimlikleri ile ilgili olarak üçüncü bir öneri getirmektedir. Ona göre Süryaniler Asuri, Arami ve Keldani halkların karışımından meydana gelmektedir (Özcoşar, 2008). Hıristiyanlığa geçtiklerinde kendilerini farklı

¹⁴ Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Süryaniler, kendi kiliseleri ile temsil edilme hususunda girişimde bulunmuşlar ancak bu girişimleri ülkenin içine düştüğü kaosa birlikte akamete uğramıştır. Bu konuda bkz. Özcoşar (2008)

bir şekilde tanımlamak isteyen bu halklar Süryani olarak anılmış ve zamanla bu tanımlama etnik bir kimlik gibi de algılanmıştır. Bu husus sorulduğunda Midyatlı Süryanilerden bazıları Süryani kelimesinin hem etnik hem de dini kimliğe işaret ettiğini, Süryanilerin kendilerini sadece din ile tanımlamadıklarını vurgulamışlardır. Bu noktada Mardin merkezde yaşayan Süryaniler ile Midyat'ta yaşayan Süryanilerin siyasi duruş bakımından farklı olduklarını söylemek gerekir. Son yıllarda Midyatlı Süryaniler daha sert bir üslup ve siyasi yaklaşımı benimsemiş görünmektedirler. Aynı üslubun şehirle ve cemaatleri ile bağları kuvvetlenen diasporadaki Süryaniler tarafından da sahiplenildiğini belirtmekte fayda vardır¹⁵. Mardin Süryani cemaati içinde hissedilen iki farklı tavırdan bahsetmek mümkündür. Bu farklılık haddi zatında Mardin'in yerel toplumsal yapısı ile de ilgilidir. Mardin'in toplumsal organizasyonu temel olarak iki ana sınıfa bölünmüştür: Şehirli (*bajari*) ve köylü (*gundi*)¹⁶. Osmanlı Devleti döneminde, sosyal sermayeyi paylaşan şehirli gruplar arasında önemli bir yakınlaşmanın olduğu görülmektedir. Şehirli Arap, Ermeni, Süryani, Türk ve Kürt yerleşimciler ortak bir kültür oluşturmuşlardır (Özcoşar, 2009). Bu sebeple, Mardin merkezde yaşayan *bajari* Süryanilerin Araplarla iyi ilişkiler geliştirmiş oldukları hemen tahmin edilebilir. Midyat'ta yaşayan Süryaniler ise Kürtlerle daha yakın ilişki kurmak zorunda kalmışlardır¹⁷. Mekansal ayırım ve farklı etnik-dini cemaatlerle yakın ilişkiler, Süryani cemaati arasında bugün bile hissedilen farklılıklar doğurmuştur. İlk dikkati çeken farklılık, yerel dillerin konuşulması hususudur. Mardin merkezdeki Süryaniler Arapça konuşmakta ve Süryaniceyi ibadet dili olarak kullanmaktadır. Midyat'taki Süryaniler ise çok dillidir. Kürtçe ve Arapça konuşabildikleri gibi ana dilleri olan Süryaniceyi de günlük hayatlarında kullanabilmektedirler. Yine Midyat'taki Süryani nüfusu daha fazladır ve ilçede Cumhuriyet döneminde de çoğunluk ya da baskın grup olarak var olmuşlardır. Midyatlı Süryaniler, geçmişte Kürtlerle yaşadıkları sorunlu ilişkilere rağmen bugün Kürt milliyetçiliği ve siyasetinden büyük oranda etkilenmiş görünmektedir. Mardin Süryani cemaatindeki bu iki grubun söylemsel açıdan da farklılıkları

¹⁵ Bu konuya makalenin ilerleyen bölümlerinde tekrar değinilecektir.

¹⁶ *Bajari-gundi* terimleri Mardinli Kürtler tarafından, şehir merkezinde yaşayan aristokrat aileleri ve onların köylülere karşı takındıkları negatif tutumu eleştirmek amacı ile üretilmiştir. *Bajari* terimi burjuva terimini çağrıştırmaktadır. Etnik ve dini farklılıkları ihtiva eden Mardin'in toplumsal organizasyonunda farklı unsurlar şehirli ya da köylü kategorisinde bir araya gelmektedir. Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Güç Işık (2011).

¹⁷ Midyat ve kırsalında İbn Haldun'un bedevi-hadari teorisini çağrıştıran olayların yaşandığı görülmektedir. Midyat merkezinde var olan refah, çevrede yaşayan aşiretlerin ilgisini çekmiştir. Çevreden gelebilecek saldırılardan korunmak için Midyatlı Süryaniler, Mehmedo ve Nehrozo Kürt aşiretleri ile yakınlık kurmuşlar, böylece bu aşiretler Midyat merkezde Süryanilerle birlikte yaşamaya başlamışlardır. Bu durumu bugün de Midyat'ta gözlemek mümkündür. Midyat'ın ana bölümünde çoğunlukla Süryani ve Kürt nüfusu yaşarken, Estel bölümünde Mihallemi Araplar yaşamaktadır.

mevcuttur ancak bu yönleri bir bütün olarak ele alındıkları için çok göze batmamaktadır. Söylemsel farklılıkları siyasete dahil oluşları söz konusu olduğunda daha net incelenebilmektedir. Bu hususa daha sonra tekrar dönülecek ve siyasete katılımlarında Süryaniler arasında gelişen yaklaşımlara işaret edilecektir.

Süryanilerin son yıllarda siyasi arenada görünür olmaları ve daha siyasi bir üslup benimsemelerinin bir diğer yönü de etnik kimliklerine vurgularının artmasıdır. Bu iki açıdan önemlidir. Birincisi, Kürtlerle mekansal paylaşımı olan Süryaniler arasında gözlemlenebilecek politize olma ve milliyetçi duyguların yükselişini göstermesidir. İkincisi ise Avrupa'da yaşayan Süryanilerin şehirle kurdukları yeni bağlar ve Avrupa ülkelerinde kazandıkları dünya görüşlerini kendi cemaatlerine yansıtma (Güç Işık, 2014). Bu nedenle, tecrübe ettikleri toplumsal dönüşümü anlayabilmek için Türkiye'de yaşayan Süryanilerin etnik kimliklerini vurgulama süreçlerini de ele almak gerekir. Bu süreç tek yönlü bir süreç değildir. Türkiye içinde yaşanan gelişmeler, yani ülkenin kendine has tarihi-siyasi ve sosyal meseleleri ile ilgidir. Aynı zamanda uluslararası düzeyde yaşanan gelişmeler ile ülkeler ve kültürler arasındaki sınırların gevşemesi ile de ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tek bir ulus etrafında inşa edilmesi ve uygulanan politikalar sadece bir Türk etnik kimliği inşa etmekle kalmamış aynı zamanda yerel etnik kimliklerin de vurgulanmasına yol açmıştır. Bunun bilinen en önemli örneği yükselen Kürt milliyetçiliğidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin etnik vurgusuna ve daha önce değinildiği gibi dinle olan bağlarının kopmasına yol açan bu süreçte Kürtler dini kimliklerinden ziyade etnik kimliklerine daha fazla vurgu yapmışlardır. Bu sürecin kökleri, yeni bir ulusun inşasında Jön Türkler ile birlikte yola çıkan Kürtlerin zaman içinde etnik bir Türk milliyetçiliğine vurgunun artmasından duydukları rahatsızlıkta bulunabilir (Mardin, 1983). Yine dine karşı uygulanan politikalar doğu bölgelerinin toplumsal hayatında önemli aktörler olan Kürt şeyhlerin ve takipçilerinin Cumhuriyete karşı şüphe ile yaklaşımlarına neden olmuştur (Bruinessen, 1989, 1992). Kısacası hem dindar hem de seküler Kürtlerin etnik Türk milliyetçiliğinden etkilendiği söylenebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan gelişmeler ve toplumsal mühendislik çalışmalarının tepkiselliğe yol açtığı görülmektedir. Bu tepkisellik zaman içinde silahlanma ve devlet otoritesine karşı mücadeleye dönüşmüştür. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini adeta felce uğratan silahlı mücadele yıllarına daha yakından bakıldığında, bu bölgelerde yaşayan seküler ve dindar Kürtlerin aşırı derece politikleşmiş oldukları görülebilecektir. Bu gelişme, birlikte yaşadıkları diğer etnik ve dini gruplarla ilişkilerine yansımış ve onları da dönüştürmüştür. Konuyla ilgili olarak, Süryani etnik milliyetçiliğinin gelişiminde yurtdışındaki Kürtlerle kurulan

yakın ilişkilerin etkisi de vurgulanmalıdır¹⁸. Bununla birlikte Süryani etnik milliyetçiliğinin gelişiminin tek bir faktörle açıklanamayacağı akılda tutulmalıdır.

Süryani etnik milliyetçiliğinin gelişiminde Müslüman bir kontekstten ayrılıp Hıristiyan bir kontekste girmelerinin de etkisi vardır. Zira Süryani göçmenler, daha önce dini bir azınlık oldukları için yaşadıklarını düşündükleri 'tanınma ve kendilerini ifade etme' sorunuyla yeni ülkelerinde de baş etmek zorunda kalmışlardır. Süryaniler, Avrupa'ya göç ederken Hıristiyan oldukları için yeni ülkelerinin kendilerini sevinçle karşılayacağını ve hemen vatandaşları olarak kabul edeceklerini düşünmüşlerdir. Ne var ki bu beklentileri boşa çıkmış ve büyük bir hayal kırıklığı yaşamışlardır. Bu nokta önemlidir. Zira yaşadıkları şok ve yeni ülkelere adapte olma süreçleri, bugün gelinen noktayı anlamaya yardımcı olmaktadır. Yurtdışında yaşayan ve şehirle ilişkisini yeniden tesis eden Süryani bir görüşmenin sözleri manidardır: "Biz oraya gittik ve biz Hıristiyanız dedik. Onlar da 'Yani? Bunlar da (diğer göçmen gruplar) insan siz de insansınız' dediler". Avrupa ülkelerine göç etmeden önce dini kimliklerinin ev sahibi ülke tarafından dikkate alınacağını ve buna göre şekilleneceği inancına sahip olan Süryaniler, bu ülkelerin seküler yaklaşımları ve Hıristiyan kimliğine önem vermemeleri karşısında şaşkınlık yaşamışlardır. Kısa sürede yeni ülkelerinde azınlık haklarını elde edebilmek için etnik kimliklerine ve kültürel haklarına vurgu yapmaları gerektiğini öğrenmişlerdir. Bu hususa değinen Kırklar Kilisesi rahibi Gabriyel Akyüz bu beklentilerle Avrupa ülkelerine giden Süryanilerin yaşadıklarını özetlemektedir. Ona göre de, Süryaniler Avrupa ülkelerine göç ettiklerinde, Hıristiyan oldukları için çok iyi karşılanacaklarını düşünmüşler fakat umduklarını bulamamışlardır. Gittikleri ülkelerde dini kimlikleri bu ülkenin asıl vatandaşları ile yakınlaşmalarına yardım etmemiştir. Bu sebeple, yine Türkiye'den gelen azınlık grubunun içinde kalmışlardır. Kimi zaman Ortadoğulu olarak küçümsenmiş kimi zaman da Türk olarak tanınmışlardır. Bu ilk şokun ardından, Türkiye'den ve Mardin'den göç etmiş olan Kürtler ile daha yakın ilişkiler kurdukları ve onlardan dernek kurma ve siyasi ilişkiler geliştirme hususunda destek gördükleri son yıllardaki siyasi yakınlaşmadan da

¹⁸ Birlikte yaşadıkları diğer grupları da etkileyen Kürtler, Kürtçe konuşan Ezidileri kendi saflarında görmektedir. Ezidilerin etnik kökenleri hakkında da farklı yaklaşımlar mevcuttur. Çoğunlukla Kürtçe konuştukları için Kürt olarak kabul edilmektedirler. Ancak kendilerini sadece dini referansla tanımlayan Ezidiler bu görüşe karşı çıkmaktadır (Yalkut, 2006). Bu tartışmalar daha çok Avrupa ve özellikle de Almanya'da yaşayan Ezidiler arasında yaygındır. Yine Irak'ta yaşayan ve Arapça konuşan Ezidiler de Kürt olarak tanımlanmaktan rahatsızlık duymaktadır. Bir diğer grupta Süryanilere komşu olan Mihallemilerdir. Son yıllarda bu grupta da etnik bir milliyetçiliğin doğuşunu gözlemlemek mümkündür (Güç Işık, 2014). Mardin'deki farklı etnik-dini gruplar arasında yaşanan bu etkileşim ayrı bir makale konusu olarak tasarlandığından ve ele alınan konunun dağılması açısından daha fazla bilgi verilmeyecektir.

anlaşılmaktadır. Kısacası yeni ülkelerindeki var olma mücadelelerinde Kürt etnik milliyetçiliğinin etkisinde kalmışlardır.

Yeni ülkelerinde kendilerini dini değil etnik kimlikleri ile var etme çabaları Süryanileri daha seküler bir bakışa taşımış görünmektedir. Bu bağlamda Avrupa'da yaşayan bir Süryaninin sözleri manidardır. 'Avrupa'da yaşıyorum. Avrupa'daki insanlar dini etnik kimliğin gerisinde bırakmıştır. Hümanizm onlar için ilk başta gelir'. Aynı katılımcı açıklamalarını Avrupa ülkelerinden birinde yaşanan bir hikaye ile devam ettirmiştir. Avrupa'ya yeni göç etmiş bir Süryani, bir gün tren istasyonunda beklerken birkaç sarhoş adam tarafından tartaklanmıştır. Bu esnada, görüşmecinin ifadesi ile, 'Ben de Hıristiyanım demiş, kilise demiş ama nafile adamlar kendisini daha fazla dövmüşler'. Bu ve buna benzer aktarımlar, yaşadıkları tüm sorunları Müslüman bir kontekste bağlayan Süryanilerde yaşanan zihniyet değişimine işaret etmektedir. Bu tecrübeler yurtdışına göç etmiş Mardinli Süryanileri farklı bir noktaya kanalize etmiştir. Tıpkı yaşam standartlarının yüksek olduğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi dini bir kenara bırakıp etnik ve kültürel haklara önem vermeleri gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Sivil toplum örgütleri vasıtasıyla ve bu ülkelerin politik dilini kullanarak var olma çabasına girmişlerdir. Bu sebeple bugün Süryanilerin dini kimliklerini sahiplenişleri kadar hayatlarında dine nasıl bir rol biçtiklerinin de incelenmesi gerekmektedir. Böylece Süryanilerin yeni girdikleri toplumlara entegre olurlarken nasıl bir dönüşüm yaşadığı daha iyi anlaşılabilir. Bir yandan dinlerini daha iyi yaşama ya da ifade etme hakkına sahip olurken öte yandan kendilerini yeni ülkelere kabul ettirmek için verdikleri varlık savaşı daha seküler bir hayatı benimsemelerine neden olmuş görünmektedir. Anadillerine ve etnik kimliklerine aşırı vurgu, zaman içerisinde dinlerine ve dini kimliklerine daha az atıf yapmalarına neden olabilir.

Diasporadaki Süryanilerin Mardin'deki cemaatleri ile yeniden kurdukları bağların önemli sonuçları olmuştur. Bunlardan biri, Süryani cemaati içinde dinin konumudur. Diasporadaki Süryanilerin, Avrupa ülkelerinde elde ettikleri tecrübeler doğrultusunda 'din'den yola çıkarak sonuç elde edemeyeceklerini, dini özel yaşama bırakıp etnik ve kültürel hakları daha fazla vurgulamaları gerekliliğine inancı, Mardin'deki yakınlarınca da benimsenmiştir denilebilir. Bilhassa genç Süryaniler, özendikleri 'batı standardında' bir hayatı yaşayan akrabalarının bu yöndeki görüşlerini sorgulamadan kabul etmekte ve aktarmaktadırlar. Bu hususla birlikte, Mardin ve bilhassa Midyatlı Süryanilerin Avrupa'da yaşayan akraba ve arkadaşlarına siyasi meselelerde büyük oranda bel bağladıkları yapılan alan araştırmalarında gözlemlenmiştir.

Yine Avrupa'da yaşayan Mardinli Arap ve Kürtlerden bazıları Süryanilerin yerel bir meseleyi hemen yurtdışındaki akrabalarına ilettiklerini ve siyasi yollarla çözdürmeye çalıştıklarının altını çizmiştir. Bu durumun en belirgin

örneği, 4. Demokratikleşme paketinde de yer almış Mor Gabriyel Manastırının toprakları ile ilgili olarak açılan davadır. Kısa sürede bu mesele yurtdışındaki Süryaniler tarafından da gündeme getirilmiştir. Yurtdışındaki Süryani dernekleri siyasi kanalları kullanarak bu meselenin peşini bırakmamışlardır. Bu örnek aynı zamanda Süryaniler arasındaki ulus-aşırı bağların oldukça güçlü ve etkin olduğunu görmek bakımından önemlidir.

Bu bağlar, Süryani cemaatinin ekonomik bakımdan da güçlenmesinde etkilidir. Bu nokta, Müslüman görüşmeciler tarafından da belirtilmiştir ki bu durum şehirde değişen dengelerden duyulan rahatsızlığı göstermesi bakımından önemlidir. Mardin merkez ve Midyat'ta Ermenilerden sonra altın ve gümüş işçiliğini devam ettiren bu etnik-dini grup maddi açıdan güçlü olagelmıştır. Ancak şehirdeki maddi kültürlerini restore ve ihya etmeye yetecek kadar güçlü olduklarını söylemek mümkün değildir. Bu noktada diasporadaki Süryaniler devreye girmektedir. Son yıllarda maddi kültürlerine daha fazla sahip çıkabilme imkanının doğmasıyla birlikte şehirdeki kiliselerin restore ettirip ibadete açılmasını desteklemişlerdir. Mardin'de restore edilen kiliselere bir örnek İzbırak (Zaz) köyündeki Mor Dimet Kilisesidir. Bu köy esasında bir Süryani köyüdür ancak göçlerle birlikte boşalan köye Kürtler yerleşmiş, evleri ve arazileri benimsemişlerdir¹⁹. Restore edilen kilisede bir rahip ve rahibe yaşamakta, kilisenin bakımı ve topraklarının idaresi ile ilgilenmektedir. Bu örneğin de gösterdiği gibi diasporadaki Süryaniler, yurtdışında kazandıkları gelirlerin bir kısmını Mardin'deki cemaatlerine aktarmaktadırlar. Yurtdışındaki Süryanilerin maddi desteği ile ilgili olarak son bir husus, Kırklar Kilisesi rahibi Gabriyel Akyüz'ün özellikle belirttiği gibi, şehirde Hıristiyan bir dilencinin olmamasıdır. Süryani cemaati mensuplarının başkasına el açmasını engellemek için gerekli tedbirleri almıştır. Bu tavır, Süryanilerin kendilerini Mardin kültürünün temsilcileri ya da saygın bir azınlık grup olarak sunmak istediklerini göstermesi bakımından da önemlidir.

Son yıllarda Midyat'ta açılan ve kendi içlerinde görüş farklarına sahip olan Süryani derneklerinin açılışında da diasporadaki Süryanilerinin etkisi ve katkısı dikkate alınmalıdır. Yine bu dernekler ve Süryanilerin kendileri hakkında yapılan haberlere karşı takındıkları tutumlar, ders kitaplarında kendileri hakkında verilen bilgiler hakkındaki eleştirileri son yıllarda yaşadıkları değişimin işaretleridir. Zira bugün Mardin Süryani Cemaati, daha dışa dönüktür ve haklarını hukuki ve siyasi yollarla arama hususunda cesur adımlar atabilmektedir.

Süryani cemaatinin etnik kimliğe vurgusundaki bir diğer etken yurtdışındaki Süryaniler ile Kürtler arasında yaşanan yakınlaşmadır.

¹⁹ Arazi davaları üzerinde durulması gereken başka bir konudur. Göç eden, etmek zorunda kalan Süryanilerden boşalan yerleri büyük oranda Kürt köylüler istila etmiş ve sahiplenmiştir. Bu mesele ile ilgili hukuki süreçler devam etmekte, Türkiye ile yeniden irtibat kuran Süryaniler haklarını aramaktadır.

Avrupa ülkelerinde aynı şehirden göç etmiş insanlar olarak buluşan Mardinli Kürt ve Süryanilerin, yine yeni bir ülkede karşılaştıkları sorunlar sebebiyle daha yakın ilişkiler kurdukları söylenebilir. Ayrıca bu iki grubun dernekler ve politik çabalar noktasında yakınlaştıkları tahmin edilebilir. Bu son noktanın, uzun vadeli sonuçları ve Mardin’de yaşanan değişimin anlaşılması için araştırılması gerekmektedir. Zira diasporadaki Süryanilerin izinden giden pek çok Mardinli Süryani, ‘dini merkeze alarak haklarımızı elde edemeyiz, o yüzden etnik kimliğimizi ön plana çıkarmamız gerek’ şeklinde bir inancı benimsemeye başlamış görünmektedir. Bu inancın son yıllardaki en iyi ifadesi, geçmişteki duruşlarından oldukça farklı olarak Süryanilerin siyaset sahnesinde yer almalarıdır.

Süryanilerin Siyasete Dâhil Olması

Süryaniler Türkiye içinde ve dışında yaşanan bir dizi gelişme ile bağlantılı olarak, zaman içinde etnik kimliğine daha fazla vurgu yapan bir cemaate dönüşmüştür. Yine ulusal ve uluslararası gelişmeler neticesinde ulus-aşırı bir cemaate dönüşen Süryanilerin siyasete dahil olmaları yaşadıkları toplumsal dönüşümü gösteren belki de en önemli örnektir. Zira Süryanilerin Türkiye’nin asli bir unsuru oldukları ve hak ettikleri itibarı göremediklerini ifade ederken temel argümanları kendilerinin uyumlu ve siyasete mesafeli duruşlarına dayanmaktadır.

Mardin’de yaşayan Süryanilerle yapılan ilk görüşmelerde din adamlarının bilhassa vurguladığı husus, cemaatlerinin dünyadan el etek çekmiş ve kendilerini dine hasretmiş insanlar olarak tanımlamalarıydı. Daha sonraki süreçte, bilhassa Midyatlı Süryanilerin daha seküler bir dil kullandıklarına şahit olunmuştur. Bu durum siyasette ve medyada daha fazla görünür olmaları ile paralel gelişmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana yaşadıkları sorunları daha açık bir şekilde ve politik bir dille eleştirmeye başlayan Süryaniler arasında bugün ‘soykırım’ söyleminin yaygınlık kazanmaya başlaması da işaret edilen değişimin göstergelerinden biridir²⁰.

Türkiye’de yaşayan Süryanilerin aktif siyasete dahil oluşlarının ilk örneği, Erol Dora’nın 2011 seçimlerinde milletvekili olmasıdır. Bu örnek, Süryani cemaatinin yaşadığı hızlı dönüşümü göstermesi bakımından ilgi çekicidir. İstanbul Süryani cemaatine mensup olan ve avukatlık yapan Dora, BDP’nin teklifi ile aday olmuştur. Mardin milletvekili seçilen Dora’yı Mardinli Süryaniler adaylığından sonra tanımışlardır. Bu süreçte görüşülen Süryanilerden Mardin merkezde yaşayanlar, bu adayın sunulması ve BDP’den seçimlere girmesi konularında daha eleştirel bir tutum

²⁰ Hatırlanacağı gibi, son yıllarda Avustralya, Belçika, Ermenistan, İsveç gibi ülkelerde soykırım anıtları dikilmiştir. Henüz alevlenmemiş bir tartışma olsa da Süryani/Asuri soykırımı iddiasının önümüzdeki yıllarda Süryanilerin Türk devleti ve yaşadıkları diğer gruplarla diyaloglarını etkileyeceği öngörülebilir.

takınmışlardır. Daha önce de değinildiği gibi son yıllara kadar Araplarla ilişkileri iyi olan bu grup, AKP'den aday çıkarmak için girişimde bulduklarını ancak dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'dan onay alamadıklarını ifade etmişlerdir. Süryani adayı desteklemek için BDP'ye oy veren Süryaniler, kendi ifadeleri ile, seçim çalışmaları sırasında Mardin'e gelen Dora'ya Kürt siyaseti ile ilgili hassas konularda tarafsız kalmak istediklerini açıkça belirtmişlerdir²¹. Bu nokta her ne kadar Süryani cemaati içinde bir tartışma konusu olarak kalmış olsa da, Süryaniler ile Kürtler arasındaki siyasi yakınlığın daha da arttığı söylenebilir. Bunu, 2014 yerel seçimlerinde yaşanan gelişmelerde de görmek mümkündür. Mardin ilinin büyük şehir olması ile birlikte, Osmanlı'dan bugüne kadar göreceli de olsa devam eden dengelerin değiştiği söylenebilir. Mardin merkez her zaman Mardinli Arapların, esasında şehirlilerin, kalesi olarak görülmüş ve şehrin bürokratik yaşamında *bajari* Arapların etkisi günümüze kadar devam etmiştir. Ancak 2014 yerel seçimi dengeleri değiştirmiştir. Büyük şehre dönüşen Mardin'de ilk defa Araplar belediye başkanlığını Kürtlere kaptırmıştır. Bu gelişme elbette sadece Süryanilerin Kürtlere desteğinin artması ile ilgili değildir. Yine de Ahmet Türk'ün yanında Februniye Akyol isimli genç bir Süryani kadının eş-başkan seçilmesi Süryani-Kürt milliyetçilerinin yakınlaşmasını ifşa etmesi bakımından oldukça önemlidir. 2014 yerel seçimleri ile ilgili bir diğer önemli husus, BDP'nin hem büyük şehir belediyesini hem de merkez ilçe olan Artuklu ilçesini almış olmasıdır. Bu bizzat BDP'lilerin ifadesi ile beklemedikleri bir sonuçtur. Zira merkez ilçeyi her zamanki gibi Arapların alacağı düşünülürken, tabiri caizde Arapların kalesi de fethedilmiştir. Bu gelişmede, AKP'den aday olamayan Şakir Nuhoglu'nun Saadet Partisinden aday olması ile Arapların ve onlara destek veren Süryani ve Ermenilerin de oylarının bölünmesinin etkisi vardır. Hiç şüphesiz ki tüm bu gelişmeler Mardin'inin yerel kontekstini dönüştürmesinin yanı sıra Süryanilerin kendilerini ifade biçimlerinde kullanacakları üslubu da etkileyecektir.

Februniye Akyol örneğine tekrar dönülecek olursa, kadın-erkek ilişkilerinde geleneksel kodların ağır bastığı Mardin Süryani Cemaati'ndeki değişim daha iyi anlaşılabilir. Bu genç hanımın siyasete girmesi, sadece Midyatlı Süryanilerin politize olmalarına değil aynı zamanda Süryani

²¹ Bu duruş, Süryanilerin genel olarak izlediği politikaya uygun düşmektedir. Zira Süryanileri siyasi duruş olarak sağ ya da sol kanatta değerlendirmek mümkün değildir. Mardin Süryanileri cemaatlerinin çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri için farklı partilere oy vermişlerdir. Bu noktada, kültürel-dini taleplerini en iyi şekilde karşılayabileceğini düşündükleri hükümet partisine yakınlaşmak isteyen Süryanilerin bu tutumunun iyi değerlendirilmediği söylenebilir. Bu da zaman içinde politize olmuş Süryanilerin cemaatlerinin temsilinde daha baskın olabilecekleri anlamına gelmektedir. Uzun vadede, Avrupa'da yaşayan akrabalarının yolundan giden Süryanilerin ülke gündemine soykırım tartışmaları ve etnik-kültürel haklarla ilgili konularda uzlaşılması zor bir profil çıkarma ihtimali söz konusudur.

kadınların daha görünür olmalarına da işaret etmektedir²². Aynı zamanda BDP'nin bölgede izlediği siyasete dair önemli ipuçları vermektedir. BDP için bu durum hiç şüphesiz ki halkların kardeşliği söylemi ve Kürtlerin daha adil bir yönetim anlayışı olduğunu vurgulamanın bir ifadesidir²³. Uzun zaman söylem düzeyinde kalan bu yaklaşım artık Süryaniler ve Ezidiler için yeterli olmamaktadır. Bu sebeple sadece Kürtlerin haklarını savunan bir parti görünümünden kurtulmak için Süryani adayların gösterildiği düşünülebilir. Yine de Süryani aday gösterimindeki tutumları oldukça önemlidir. Zira Februniye Akyol'un adaylığına bizzat Süryaniler tarafından eleştiri gelmiştir. Türkiye ve Avrupa'daki Süryanilerin önerdiği isim yerine, BDP kendi seçtiği ve büyük ihtimalle fazla dışli olmayan bir aday listesine son anda koymuştur. Süryani Demokratik Birliği Kadın Kolları Başkanı Şamiran İshak'ın aday olmasını isteyen Süryanilerin bu taleplerinin göz ardı edilmesi oldukça manidardır. Bu duruma tepki gösteren Süryani Kültür Derneği Başkanı Yuhanna Aktaş yazılı bir açıklama yapıp bu durumu eleştirmiştir²⁴. BDP ve Süryaniler arasında yaşanan bu gerilim, taraflar arasında kurulan siyaset bağının niteliğini de yansıtmaktadır. Son olarak, bu tartışmalarda Midyatlı Süryanilerin daha baskın olduğunun altı tekrar çizilmelidir.

Bu noktada belirtilmesi gereken husus, Mardin merkezde yaşayan ve kendini Mardinli olarak tanıtan Süryaniler ile Midyat'ta yaşayanlar arasındaki farkın siyasi duruşlarına da yansımış olmasıdır. Merkezde yaşayan Süryaniler, daha ılımlı bir üslup benimserken Midyatlı Süryanilerin

²² 2009-2010 yıllarında yapılan alan araştırmaları sırasında Süryani kadınların şehirdeki çalışma hayatına katılmadıkları gözlenmiştir. Bu durumun istisnası şehirdeki tek Süryani öğretmen olan Deniz Hanım'dır. 2011 yılından itibaren ise Süryani gümüşçülerin yanlarında Süryani genç kızları çalıştırdıklarına şahit olunmuştur. Bu durum, Süryanilerin yaşam biçimlerindeki değişim kadar şehirde yaşanan sosyo-ekonomik değişimin de göstergesi olarak okunabilir.

²³ 2009-2010 yıllarında yapılan alan araştırmaları sırasında Kürt etnik kimliği ve diline aşırı vurgu yapan bir yaklaşımın hakim olduğu ve bu yaklaşımın aynı bölgede yaşayan diğer etnik-dini cemaatleri nasıl kuşatacağı sorusuna net bir cevap verilemediği görülmüştür. Bu husus, Kürt siyaseti içinde yer alan görüşmecilere sorulmuş ancak net bir cevap alınmamıştır. Bir yandan tek bir ulusa dayanarak bir toplum inşa etme çabası, Türkleştirme politikaları, Türk etnik milliyetçiliği eleştirilirken aynı yolu takip eden Kürt siyasetinin ne ölçüde kapsayıcı olduğu/olabileceği bir soru işareti olarak kalmaktadır. Bu noktadaki eleştirilen artması ve kendi içlerinde açılım yapma gereği Kürt milliyetçilerini Süryanilere daha da yakınlaştırmıştır olabilir.

²⁴ Aktaş'ın yazılı açıklaması şu şekildedir: "Mardin'de, 30 Mart yerel seçimlerinde sayın Ahmet Türk'ü aday gösteren BDP'nin, fiilen hayata geçirmek istediği eş başkanlık için, Süryani Demokratik Birliği Kadın Kolları Başkanı Şamiran İshak'ı aday göstereceği yönündeki bizi ziyadesiyle umutlandıran durum büyük bir hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Yerel yönetimlerde öz yönetim idealini, Mezopotamya coğrafyasının tüm paydaşları için mümkün olan en yüksek katılımı sağlamaya dönük politik söylemiyle emek, barış ve demokrasi bloğuna olumlu yönde renk veren BDP'nin herhangi bir temsil potansiyeli olmayan birini, yurt içinde ve dışında 46 kurum, kuruluş, kanaat önderinin ve Mardin Süryani asıllı Milletvekili Erol Dora'nın önerdiği bir isim olan Şamiran İshak'a yeğlemesi kabul edilebilir değildir." Tam metin için bkz. <http://www.sivildusunce.com/mardinde-suryanilerden-es-baskan-aciklamasi.html>.

oldukça eleştirel ve politik bir dil kullandıkları söylenebilir. Ana dillerini günlük hayatlarında da kullanabilen Midyatlı Süryaniler için bu durum, kendilerini merkezde yaşayan cemaat mensuplarından ayırmaktadır. Zira Mardin merkezde yaşayan Süryaniler anadillerini günlük dil olarak kullanamamakta ve yerel halk ile Arapça konuşmaktadırlar²⁵. Bu sebeple de Midyatlı Süryaniler tarafından asimile olmakla suçlanmaktadırlar²⁶. Midyat'ta yaşayan Süryaniler ise anadilleri olan Aramicenin kolu Turoyo'yu konuşabilmekte ve çocuklarına da günlük hayatlarında bu dili kullanmaları konusunda telkinde bulunmaktadır. Bununla birlikte, Kürtlerden farklı olarak Süryaniler arasında dile dayalı bir etnik milliyetçilikten ziyade irka dayalı bir etnik milliyetçiliğin gelişmekte olduğu öne sürülebilir.

Bir dizi yerel ve ulusal gelişmeler neticesinde Süryani cemaati içinde etnik kimliğe vurgunun arttığı, etnik bir milliyetçiliğin daha belirgin olmaya başladığı söylenebilir. Bu gelişmelere bir de ulus-aşırı gelişmeleri ilave etmek gerekir. Zira diasporadaki Süryaniler, gelişen teknoloji ve artan imkanlar sayesinde Türkiye'deki yakınları ile yeniden ve daha sık görüşme imkanı bulmuşlar ve anavatanlarındaki cemaatlerinin tecrübe ettiği toplumsal dönüşümü hızlandırmışlardır. Süryani cemaatinin yaşadığı bu dönüşüm birlikte yaşadıkları diğer etnik-dini grupları etkilediği gibi Mardin'i Türkiye sınırları içinde kalan yerel-ulusal yapıların gerilimi ile biçimlenen bir mekân olmaktan çıkardığı da belirtilmelidir.

Sonuç

Süryani cemaati içinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında başlayan toplumsal dönüşüm, artan iç ve dış göçlerle farklı bir boyuta ulaşmıştır. Bu süreç, yurtdışına göç eden Süryanilerin cemaatleri ve şehirleri ile yeniden kurdukları ilişkiler neticesinde yerel ve ulusal bağlamdan çıkmıştır. Ulus-aşırı etkilerin sadece Süryani cemaatini dönüştürmediği, aynı zamanda birlikte yaşadıkları Kürtler, Ezidiler ve Araplar ile iletişimlerini de etkilediği görülmektedir. Aynı zamanda Mardin'in son yıllarda oldukça popülerleşmiş olan yerel, sosyal ve kültürel yönlerini de etki ettiği ve onları da

²⁵ Mardin merkezde Arapçanın ve Arap kültürünün hakim olduğu bilinmektedir. Bu sadece Arapların hakim konumlarına işaret etmemekte, aynı zamanda bir ticaret dili olarak Arapçanın tercih edildiğini göstermektedir. Cumhuriyet yıllarında eski özelliğini yitirmiş olsa da Mardin, komşu Arap ülkeleri ile ticari bağları olan bir şehirdir. Bilhassa Osmanlı döneminde önemli bir ticaret merkezi olan şehirde ticaretle meşgul olan Ermeni, Süryani, Kürt ya da Türk tüccarların bu dili benimsedikleri söylenebilir.

²⁶ Benzer bir tavır, ilçelerde yaşayan Kürtler arasında da görülmektedir. Merkezde yaşayan ve Kürtçeyi unutmamış olan şehirli Kürtler asimile olmakla suçlanmaktadır. Çelişkili bir şekilde Kürtlerin yoğun olduğu ilçelerde yaşayan, Kürtçe konuşan ve Kürtlerle benzer kültürel özellikler gösteren Araplar gündeme getirilmemektedir. Mardin ilinde görülen bu olgu, doğal asimilasyon olarak nitelendirilebilir. Yani politik bir baskı sonucu değil, bir arada yaşayan farklı unsurlardan azınlık grubun çoğunluğa zaman içinde tabi olmasıdır ki bu husus, görüldüğü gibi, Mardin'deki farklı etnik grupların ortak bir paydası olmaktadır. Bu durum aynı zamanda Mardin özelinde yaşanan ve tarihi kökleri olan bir çevre-merkez çatışmasının tezahürlerinden biridir (Güç Işık, 2014).

dönüştürdüğü söylenebilir. Mardin ve Avrupa ülkelerinde yaşayan Süryaniler arasında kurulmuş olan ulus-aşırı bağlar, Mardin’de yaşanan dönüşümün yerel ve ulusal faktörler kadar uluslararası faktörlerden de etkilendiğinin kanıtıdır.

Uzun yıllar boyunca siyasete mesafeli bir duruş sergilemiş olan Süryanilerin son yıllarda siyaset sahnesinde daha görünür olması önemli bir gelişmedir. BDP ile yakınlaşmaları pragmatist bakış açılarından kaynaklanmış olmakla birlikte, aynı mekanı paylaşan bu etnik grupların söylemsel birliği önemlidir. Erol Dora’nın milletvekili seçilmesi ve Februniye Akyol’un Mardin Büyükşehir Belediyesi’nde eş-başkan olarak yer alması, Süryani ve Kürt milliyetçiler arasındaki yakınlaşmanın bir ifadesi olarak okunabilir. Şayet, bazı Mardinli Süryanilerin işaret ettiği gibi, 2011 seçimlerinde hükümet partisi Süryani bir aday göstermiş olsaydı Kürt siyasetine yakınlaşmanın Süryaniler arasında meydana getirdiği kutuplaşmayı daha net görme imkanı doğabilirdi. Yine de Kürt etnik milliyetçiliğine mesafeli duran ve söylemlerinin kendilerine zarar vereceğine inanan Süryanilerin varlığı unutulmamalıdır.

Süryani cemaatinde etnik kimliğe aşırı vurgu beraberinde dini kimliğin zayıflamasını getirmiş görünmektedir. Bu durum ilk olarak Avrupa ülkelerine göç etmiş Süryaniler arasında fark edilmektedir. Son yıllarda, Mardin’de –bilhassa da Midyat’ta yaşayan- Süryani gençlerin bu süreçlerden daha fazla etkilendiği söylenebilir. Bu gelişmeler uzun vadede önemli sonuçlar doğurabilir. Zira Süryaniler arasında yükselen etnik milliyetçilik sadece dini kimlikte çözülme meydana getirmemekte, aynı zamanda Süryanilerin etnik bir kimlik olarak Türkiye Cumhuriyeti’nde kendilerine yer açıp açamayacakları sorununu da beraberinde getirmektedir. Etnik ve kültürel taleplerin kısa vadede kazanımları olmakla birlikte, ırka dayalı bir etnik milliyetçiliğin uzun vadede Süryani cemaati içindeki gerilimleri artırması ve ayrışmalara neden olması riski de söz konusudur.

Kaynakça

- Aktar, A. (2000). Varlık vergisi ve" Türkleştirme" politikaları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyüz, G. (2005). Tüm yönleriyle Süryaniler. Mardin: Anadolu Ofset.
- Aydın, S., Emiroğlu, K., Özel, O., & Ünsal, S. (2001). *Mardin: Aşiret, cemaat, devlet: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*.
- Bruinessen, M. van (1989). The ethnic identity of the Kurds in Turkey. In P. A. Andrews & R. Benninghaus (Ed.), *Ethnic groups in the Republic of Turkey*. Wiesbaden: Dr. Ludwing Reichert.
- Bruinessen, M. (1992). *Agha, shaikh, and state: the social and political structures of Kurdistan*: Zed books.
- Bruinessen, M. (1999). The Kurds and Islam. Retrieved from http://www.hum.uu.nl/medewerkers/m.vanbruinessen/publications/Kurds_and_Islam.htm
- Çağlar, A. (2007). Rescaling cities, cultural diversity and transnationalism: Migrants of Mardin and Essen. *Ethnic and racial studies*, 30(6), 1070-1095. doi: 10.1080/01419870701599507
- Çerme, T. (2003). Süryaniler *Tarih ve Toplum* (235), 28-38.
- Çerme, T. (2013). Mardin Şehrinin Son Ermenileri. Retrieved from Ermenistan ve Batı Ermenileri Sorunları Araştırma Merkezi website: <http://akunq.net/tr/?p=24248>
- Durbaş, R., & Dinç, B. (1998). *Taşın ve inancın şiri Mardin: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*.
- Güç Işık, A. (2011). Boundaries and ethnic identities: The conception of boundary in a diverse area. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*. 3 (2), 41-48.
- Güç Işık, A. (2014). *The intercultural engagement in Mardin: Religion, culture and identity* (yayınlanmamış doktora tezi), Australian Catholic University, Australia.
- Hollerweger, H. (1999). *Turabdin, Lebendiges Kulturerbe, Living Cultural Heritage, Canlı Kültür Mirası*: Linz.
- Kieser, H.-L. (2005). *Iskalanmış barış: Doğu Vilayetleri'nde misyonerlik, etnik kimlik ve devlet 1839-1938* (A. Dirim, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1983). *Jön Türklerin siyasi fikirleri, 1895-1908* (Vol. 1). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oktem, K. (2005). Faces of the City: Poetic, mediagenic and traumatic images of a multi-cultural city in Southeast Turkey. *Cities*, 22(3), 241-253.

- Oran, B. (2007). The minority concept and rights in Turkey: The Lausanne Peace Treaty and current issues. In Z. F. K. Arat (Ed.), *Human rights in Turkey*. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Özcoşar, İ. (2008). *19. yüzyılda Mardin Süryanileri: Bir yüzyıl bir sancak bir cemaat* İstanbul: Beyan Yayınları.
- Özcoşar, İ. (2009). *Merkezileşme sürecinde bir taşra kenti: Mardin (1800-1900)*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Özmen, A. (2006). *Tur Abdin Süryanileri örneğinde etno-kültürel sınırlar* (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Sarı, E. (2010). *Mardin'de kültürlerarasılık: Kültür, kimlik, politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tahincioğlu, Y. (2011). *Tarihleri, Kültürleri ve İnançlarıyla 5500 Yıldır Bu Topraklarda Yaşayan Süryaniler*. İstanbul: Butik Yayıncılık.
- Varlı, N. (Writer). (2008). *Aklım Mardin'de kaldı...* . Mardin: T.C. Mardin Valiliği.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and racial studies*, 22(2), 447-462. doi: 10.1080/014198799329558
- Vertovec, S. (2001). Transnationalism and identity. *Journal of Ethnic and Migration studies*, 27(4), 573-582. doi: 10.1080/13691830120090386
- Vertovec, S. (2004a). Cheap calls: The social glue of migrant transnationalism. *Global Networks*, 4(2), 219-224.
- Vertovec, S. (2004b). Migrant transnationalism and modes of transformation. *International migration review*, 38(3), 970-1001.
- Vertovec, S. (2007a). Introduction: New directions in the anthropology of migration and multiculturalism. *Ethnic and racial studies*, 30(6), 961-978.
- Vertovec, S. (2007b). Super-diversity and its implications. *Ethnic and racial studies*, 30(6), 1024-1054. doi: 10.1080/01419870701599465
- Yalkut, S. (2006). *Melek Tavus' un halkı: Yezidiler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Ekler

Resim 1: Kafro (el-Beğendi), Midyat. Yurtdışından dönen Süryanilerin yaptığı evler. Fotoğraflar, yazar tarafından çekilmiştir.

Resim 2: Yeni açılan şarap dükkanlarına bir örnek, Mardin merkez.

